

Dragica MIJANOVIĆ*

POLOŽAJ GEOGRAFIJE U OBRAZOVNOM SISTEMU CRNE GORE

Sažetak: U današnjem globalnom svijetu geografija ima ulogu da mladima pomogne u razumijevanju raznih izazova, kao što su — klimatske promjene, iscrpljivost resursa i njihova ograničenost, upoznavanje sa alternativnim i obnovljivim izvorima energije i izborom najadekvatnijeg tipa energije, obezbjeđenje hrane za sve brojniju svjetsku populaciju, prenaplašena urbanizacija pojedinih dijelova svijeta i njene posljedice... Činjenica je, međutim, da je obrazovanje iz oblasti geografije u nekim dijelovima svijeta zapostavljeno, u nekim nije na adekvatan način koncipirano i strukturirano. Ni naša država nije izuzetak, pa će se ovdje dati osvrt na položaj ove discipline u obrazovnom sistemu Crne Gore.

Ključne riječi: *geografija, planovi, programi, održivi razvoj, ekološka država*

DOPRINOS GEOGRAFIJE OBRAZOVANJU

Geografija proučava Zemlju, njene fizičkogeografske i društvenogeografske karakteristike, ljudske aktivnosti i njihovu interakciju na lokalnom i globalnom nivou. Ona se prvenstveno bavi promjenljivošću prostora, mada je nauka koja povezuje prirodne i društvene nauke i zbog toga je „suštinski dio obrazovanja svih građana u svim društvima“ (International Charter on Geographical Education, 2016, p. 2). U definisanju argumenata za geografsko obrazovanje fokusiramo se na izvode iz Međunarodne povelje o geografskom obrazovanju iz 2016. godine, dokumentu koji je široko prihvaćen u svijetu.

---

* Prof. dr Dragica Mijanović, UCG, Filozofski fakultet, Nikšić

— Kako je lokacija ključni faktor života, posebno u doba globalizacije i interneta, geografija sa fokusom na prostornu varijabilnost pruža vrlo praktičnu i korisnu perspektivu u svakodnevnom životu.

— Geografija je disciplina u kojoj znanje o lokacijama i regijama ima svoju osnovu. Uvažavanje jedinstvenih konteksta i okolnosti u međusobno povezanom svijetu pomaže da produbimo naše razumijevanje ljudske raznolikosti.

— Geografija se bavi i lokalnim i globalnim međusobnim vezama ovih razmjera ljudskog iskustva.

— Geografija se bavi interakcijama između čovjeka i okoline u kontekstu određenih mjesta i lokacija i problemima koji imaju snažnu geografsku dimenziju, poput prirodnih opasnosti, klimatskih promjena, snabdijevanja energijom, migracija, korišćenja zemljišta, urbanizacija, siromaštva i identiteta. Geografija je most između prirodnih i društvenih nauka i podstiče 'holističko' proučavanje takvih pitanja.

— Geografija pomaže ljudima da kritički razmišljaju o održivom životu na lokalnom i globalnom nivou i kako da postupaju u skladu sa tim.

— Geografija je mnogo više od učenja različitih činjenica i koncepata. Fokusira se na obrasce i procese koji nam pomažu da razumijemo planetu koja se stalno mijenja.

— Geografska znanja i vještine, posebno kad se posreduje putem geoprostornih tehnologija, jedinstvenih prilika za razumijevanje savremenog svijeta, zajedno čine neprocjenjivu vještinu 21. vijeka za danas i sutra.

„Obezbjedivanje kvaliteta geografije u školama je, prema tome, suštinska dužnost kreatora politike i međunarodnih lidera u obrazovanju... Geografija je, dakle, vitalni predmet i resurs za građane 21. vijeka koji žive u usko povezanom svijetu. Omogućuje nam da se suočimo sa pitanjima šta znači trajno živjeti u ovom svijetu. Geografski obrazovani pojedinci razumiju ljudske odnose u svijetu i njihove odgovornosti prema prirodnom okruženju i prema drugima. Geografsko obrazovanje pomaže mladim ljudima da nauče kako skladno postojati sa svim živim vrstama“ (International Charter on Geographical Education, 2016, p. 3). S obzirom na navedeno, nije slučajno što Ujedinjene nacije polažu mnogo na geografiju u rješavanju savremenih globalnih izazova.

U Crnoj Gori koja se 1991. godine opredijelila da se razvija na zdravim ekološkim osnovama, znanja koja pruža geografija, kao nauka i nastavni

predmet, imaju poseban značaj i pragmatičnu vrijednost. Zahvaljujući geografiji učenici stiču znanja i vještine pomoću kojih mogu razumjeti vrlo složeni i promjenljivi svijet, kao i svoj položaj u tom svijetu. Uče o prostoru, i što je mnogo značajnije o odnosu čovjek–prostor, njihovoj međusobnoj interakciji i povezanosti. Uče kako da se orijentišu u prostoru, da koriste geografske karte, savremene informacione tehnologije (GIS), sve u cilju prepoznavanja prostornih problema i pronalaženja rješenja za iste. A sve ovo kao krajnji cilj ima da se budućim generacijama ostavi prostor bolje očuvan i uređen — u odnosu na onaj koji smo mi naslijedili od naših predaka.

Održivi razvoj je naš izbor, i rekli bismo imperativ. Proučavanjem upravo geografije mi stičemo svijest o održivosti. Znamo da je današnji svijet suočen sa brojnim izazovima, počev od nedostatka hrane, pitke vode, energije..., što je, nažalost, posljedica intenzivnog razvoja neusklađenog sa prirodnim mogućnostima. Bez proučavanja geografije nemoguće je razumjeti održivi razvoj, ali nije moguće ni odgovorno vrednovati i koristiti prirodne resurse na način da se sačuvaju za buduće generacije i da se pritom očuva životna sredina.

Osim navedenog, nastava geografije omogućava, između ostalog:

— učenjem i razumijevanjem različitih kultura, društvenih grupa, njihovih predstavnika i društvenih odnosa, učenici razvijaju pozitivan stav prema kulturnoj raznolikosti i razvijaju interkulturalnost;

— na časovima geografije učenici razvijaju pozitivna osjećanja za domovinu, osjećaj pripadnosti svome narodu i zemlji i ljubav prema prirodnoj i kulturnoj baštini;

— upoznavanjem s vrijednostima, ljudima i društvom, na lokalnom nivou i širom svijeta, geografija doprinosi razumijevanju nacija i poštovanju različitosti.

Novi predmetni programi na Studijskom programu za geografiju u skladu su sa prethodno iznesenim, odnosno sa zahtjevima savremene geografske nauke i nastave. U području metodike nastave u kreiranju predmetnih programa pošlo se od shvatanja da metodika nastave geografije nije statična nauka u svojim postavkama, već fleksibilna i razvojna u odnosu na nova saznanja, savremene teorije nastave, naučnoistraživački rad, geografske nauke i nastavne prakse.

Na temelju tog razumijevanja budućim nastavnicima geografije pruža se mogućnost da steknu znanja, vještine i kompetencije koje će im omogućiti da osposobljavaju svoje učenike za rješavanje problema, otkrivanje, anticipiranje i inoviranje učenja, kao temelja cjeloživotnog obrazovanja.

Sastavni dio reformisanih programa jesu planovi organizacije praktične nastave odnosno stručne prakse studenata. Program stručne prakse je osmišljen tako da studentima kroz praktično stečena znanja iz metodike pruži uvid u to šta podrazumijeva savremeno izvođenje nastave geografije.

STATUS GEOGRAFIJE U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA U CRNOJ GORI

Kraj dvadesetog vijeka i vijek u kojem živimo obilježavaju brojne društvene i ekonomske promjene, samim tim i promjene u sistemu obrazovanja koje su usmjerene na nova saznanja o učenju, o efikasnom podučavanju, inovacijama i slično.

U tom kontekstu planovi i programi nastave geografije u Crnoj Gori vrlo često su se mijenjali i prilagođavali se (bar načelno) brzim društvenim promjenama, dok se istovremeno smanjivao broj časova ovog predmeta. Sa ovog aspekta danas govorimo o nepovoljnom položaju geografije u Crnoj Gori.

Naime, od 1998. godine, a posebno sa novijom reformom obrazovnog sistema odnosno uvođenjem devetogodišnje osnovne škole, broj časova nastave geografije u kontinuitetu se smanjuje.

Tako se geografija od 2013. godine izučava u VI razredu (u drugom ciklusu) sa godišnjim fondom od 54 časa (1,5 čas sedmično).

U trećem ciklusu (VII, VIII, IX razred) geografija je zastupljena u VII razredu sa godišnjim fondom časova od 54 (1,5 čas sedmično). U VIII razredu godišnji fond časova je takođe 54 (1,5 čas sedmično). U IX razredu godišnji fond časova je 66 (2 časa sedmično).

Prema posljednjim izmjenama Nastavnog plana za osnovnu školu (2017. g.) geografija ima jedan i po čas manje nego u prethodnom periodu i ona se umjesto u četiri izučava u tri razreda (VII, VIII i IX).

U VII i VIII razredu izučava se tokom dva časa nedjeljno. U IX razredu izučava se tokom jednog časa nedjeljno.

Geografija se kao opšteobrazovni predmet u gimnazijama od 2014. godine izučava samo u I i II razredu tokom dva časa nedjeljno.

Broj časova geografije u srednjim stručnim školama pogotovo je nezadovoljavajući. Geografija kao opšteobrazovni predmet danas se izučava kod nekih obrazovnih profila u I ili II razredu u srednjim stručnim školama tokom dva časa ili tokom jednog časa nedjeljno.

Geografija se u srednjim stručnim školama III stepena izučavala u I ili II razredu sa godišnjim fondom od 35 časova — nedjeljno jedan čas. Najnovijim izmjenama programa u srednjim stručnim školama geografija je u potpunosti marginalizovana, tako da u znatnom broju obrazovnih profila ima status izbornog predmeta.

Nerealno je očekivati da svako razumije bit geografije kao što je razumije većina pripadnika geografske struke i nauke, ali je sa druge strane za očekivati da se prilikom donošenja važnih odluka, važnih prije svega za učenike (a koje pored ostalog podrazumijevaju smanjenje broja časova nastave), konsultuju prije svih stručnjaci predmetne oblasti. Istina, profesorska norma nije cilj reforme — ona je briga nadležnih institucija, ali sa druge strane ni rješenja koja se uvode nijesu u najboljem interesu učenika. Stoga geografsko obrazovanje koje je u funkciji razvoja odgovornih i aktivnih građana u sadašnjosti i budućnosti, mora imati zadovoljavajući status i mora biti cjelovito bez obzira na stručni profil određenih škola.

Povodom ovoga, danas u Crnoj Gori pokušavamo da otvorimo raspravu i usmjerimo pažnju na to da se obezbijedi da svako dijete i mlada osoba u našem društvu ima mogućnost da se adekvatno geografski obrazuje. S obzirom na društvene, sazrajne i obrazovne funkcije i značaj geografije, geografsko znanje apsolutno je neophodno za svaku mladu osobu. Međutim, da bi geografija kao nastavni predmet mogla da izvrši postavljene ciljeve, ona mora pored ostalog biti zastupljena sa dovoljnim brojem časova.

Položaj predmeta Geografija u osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gori najbolje možemo sagledati kroz upoređivanje sa zastupljenošću istog predmeta u školama država iz okruženja. U Srbiji u gimnaziji predmet Geografija je zastupljen sa po 2 časa nedjeljno u I, II i III razredu, dakle ukupno 6 časova.

U Austriji, koja je ekonomski daleko ispred Crne Gore, a po našem skromnom mišljenju i austrijski sistem obrazovanja je na većem nivou, u srednjim školama tipa opšte gimnazije predmet Geografija je zastupljen sa 2

časa u prvom, 1 časom u drugom, 2 časa u trećem i 2 časa u četvrtom razredu (ukupno 7 časova), dok je u gimnaziji ekonomskog smjera ona jedan od bitnih obaveznih predmeta i zastupljena je sa 2 časa u prvom, 1 časom u drugom, 3 časa u trećem i 2 časa u četvrtom razredu (ukupno 8 časova).

Analizom nastavnih planova za predmet Geografija u zemljama okruženja (Bosna i Hercegovina, Srbija, Hrvatska, Slovenija i Austrija) i upoređivanjem sa našom zemljom došli smo do zaključka da je geografija kao predmet u našim osnovnim i srednjim školama znatno manje zastupljena, što se vidi i u tabeli:

Država									ukupno časova
	razred	broj časova	razred	broj časova	razred	broj časova	razred	broj časova	
BiH	6	2	7	2	8	1	9	1	6
Srbija	5	1	6	2	7	2	8	2	7
Hrvatska	5	1,5	6	2	7	2	8	2	7,5
Slovenija	6	1	7	2	8	1,5	9	2	6,5
	opšta osnovna škola								ukupno časova
	razred	broj časova	razred	broj časova	razred	broj časova	razred	broj časova	
Austrija	1	2	2	1	3	2	4	2	7
	osnovna škola ekonomskog smjera								ukupno časova
	razred	broj časova	razred	broj časova	razred	broj časova	razred	broj časova	
Austrija	1	2	2	1	3	3	4	2	8
Crna Gora	—	—	7	2	8	2	9	1	5

Izvor podataka: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (2011), Program osnovna šola Geografija, Učilni nacrt, Ljubljana; Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Republika Srbija, planovi za predmet Geografija za V, VI, VII i VIII razred osnovne škole, za I, II i III razred gimnazije, za školsku 2019/20. godinu; RIS (2018), Lehrplan der neuen mittelschule erster teil allgemeines bildungsziel (2019), Gesamte Rechtsvorschrift für Lehrpläne — allgemeinbildende höhere Schulen; Republika Hrvatska, Ministarstvo obrazovanja, znanosti i športa (2006), Nastavni plan i program za osnovnu školu, Zagreb; Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke BiH (2008), Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Čini se da je slika o geografiji kao naučnoj disciplini u crnogorskoj javnosti poprilično loša. To je tako i zbog toga što postojeća rješenja nose sa sobom i druge dalekosežne posljedice. Ovdje prije svega mislimo na status nastavnika, ali i upisnu politiku fakulteta koji obrazuje buduće nastavnike geografije. Naime, znatan broj nastavnika nema predviđenu normu časova ili obezbjeđuje istu u nekoliko škola, a sa druge strane interesovanje za upis na Studijski program za geografiju za predstojeću studijsku godinu na znatno je manjem nivou u odnosu na prethodne. Tako primjera radi 2015, 2016. i 2017. godine na Studijskom programu za geografiju upisao se konkursom predviđeni broj studenata zaključno sa julom (s tim da su 2015. bila 3 kandidata preko broja, 2016. bilo ih je 10, a 2017. godine 9), dok je 2018, kada je uvedena reforma, predviđeni broj kandidata popunjen tek u trećem (avgustovskom) upisnom roku, a ove 2019. godine zaključno sa trećim (avgustovskim) upisnim rokom ostalo je slobodno još 11 mjesta za upis, što je direktna posljedica smanjenja broja časova geografije u osnovnim i srednjim školama.

ZAKLJUČAK

Čini se da još uvijek ne shvatamo značaj izučavanja pojedinih naučnih disciplina za obrazovanje generacija koje dolaze i na kojima ostaje budućnost i naše zemlje i čitavog svijeta. Ukoliko mlade ne obrazujemo adekvatno i kvalitetno, onda nemamo ni pravo da ukazujemo na njihove promašaje i greške — dakle, sve je na nama.

Geografija spada u grupu naučnih disciplina koje nemaju adekvatan položaj u obrazovnom sistemu naše zemlje. Ako smo u obavezi da damo predlog rješenja za budući period, preporučujemo da se (ukoliko se i ubuduće kao i do sada bude zaobilazila struka, odnosno ukoliko se budu zaobilazili ljudi koji se bave geografijom i koji mnogo bolje razumiju njen značaj za društvo od onih koji prave planove — uz dužno uvažavanje) izmjena plana za ovaj predmet radi po ugledu na države iz okruženja, Evrope, pa i šireg prostora, u kojima geografija kao predmet nije marginalizovana.

IZVORI

- [1] International Charter on Geographical Education (2016). Available: http://www.igu-cge.org/Charters-pdf/2016/IGU_2016_
- [2] Zavod Republike Slovenije za šolstvo (2011), Program osnovna šola Geografija, Učilni nacrt, Ljubljana.
- [3] Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Republika Srbija, planovi za predmet Geografija za V, VI, VII i VIII razred osnovne škole, za I, II i III razred gimnazije, za školsku 2019/20. godinu; <https://zuov.gov.rs/nastavni-planovi-i-programi/>
- [4] RIS (2018), LEHRPLAN DER NEUEN MITTELSCHULE ERSTER TEIL ALLGEMEINES BILDUNGSZIEL BGBl. II Nr. 185/2012 zuletzt geändert durch BGBl. II Nr. 230/2018, Bundesrecht konsolidiert, www.ris.bka.gv.at
- [5] RIS (2019), Gesamte Rechtsvorschrift für Lehrpläne — allgemeinbildende höhere Schulen, Fassung vom 08. 09. 2019, Bundesrecht konsolidiert, www.ris.bka.gv.at
- [6] Republika Hrvatska, Ministarstvo obrazovanja, znanosti i športa (2006), Nastavni plan i program za osnovnu školu, Zagreb, <http://www.mzos.hr>
- [7] Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke BiH (2008), Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine, <https://skolegijum.ba>
- [8] Upisne liste na Studijskom programu za geografiju za 2015, 2016, 2017, 2018. i 2019. godinu, Studentska služba Filozofskog fakulteta u Nikšiću.

Dragica MIJANOVIĆ

POSITION OF GEOGRAPHY IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF MONTENEGRO

Summary

Nowadays, Geography has the role of helping young people understand various issues such as climate change, resource depletion and their scarcity, learn about alternative and renewable energy sources and choose the most appropriate type of energy, provide food for the growing world population, grasp the over-emphasized urbanization of certain parts of the world and its consequences, etc. The fact is, however, that education in the field of Geography is neglected in some parts of the world, inadequately conceptualized or improperly structured in others. Our country is no exception, so here we will have a look at the position of this discipline in the educational system of Montenegro.

Key words: geography, program, plans, sustainable development, ecological state